

Helluntailaisen seurakunnan synty Suomessa uskontososiologisesta näkökulmasta

Teemu T. Mantsinen

1 Johdanto

Helluntailaisuus yhtenä kristinuskon muotona on tunnettu laajentumiseen tähtäävänä kulttuurina ja siitä syntyneinä yhteisöinä. Näitä yhteisöjä on monia erilaisia, mutta niitä yhdistävät puhutun opin ja kokemuksellisuuden sekä lopun aikaan johtavan seurakunnan idean korostuminen.¹ Käyttämäni määritelmä helluntailaisuudesta on laaja, ja käsittää sen vuoksi myös helluntailaista uskonnon muotoa harjoittavat muissa kirkkokunnissa, yhdyskunnissa ja liikkeissä. Uskontoantropologi Manuel A. Vásquezin mukaan helluntailaisuuden leviämistä on edistänyt etenkin kyky luoda kokemuksien kautta muovattava tila kokea kuuluvuutta paikallisesti, maailmanlaajuisesti ja yliluonnollisesti. Tämä kuuluvuuden side toimii myös suojaverkkona luoda uusia yhteisöjä.² Kun yksi yhteisö kuuluu maailmanlaajuisen seurakuntaan, ryhmän pienuus nähdään suhteessa tähän suurempaan ja ryhmä nähdään osallisena sen voimasta.

Seurakuntien perustaminen on kristinuskossa ensimmäisiä dokumentoituja rituaaleja. Raamatun Apostolien teoissa kerrotaan, kuinka paikkakunnalle muodostuneista Kristukseen uskovista ryhmistä organisoitiin seurakuntia asettamalla niihin roolit ja tehtävät yhteisön jäsenille. Kirkkohistoriassa seurakuntia on perustettu niin hallinnollisin kuin sosiaalisin perustein. Ensimmäiset kirkot Suomessa olivat kylä- tai perheyhteisön kirkkoja, joissa suoritettiin tärkeät rituaalit, kuten hautaukset. Käytännössä rituaalien jakaminen muodosti näistä yhteisöistä seurakuntia. Vasta

---

¹ Katso tarkemmin määrittelystäni (diskursiivisuus, kokemuksellisuus, millenarianismi): Mantsinen 2014, 8–10.

² Vásquez 2009.

hallinnon kehittämisen myötä valtionkirkko perusti alueellisia seurakuntia, joiden tehtävät ja roolit monimuotoistuiivat.³

Uskontoa tutkitaan monilla tieteenaloilla teologiasta psykologiaan, mutta akateeminen uskonnotutkimus on myös oma perinteensä. Uskontotieteen näkökulmasta uskonto lähestytään ihmisten toimintana ja ihmiselämän osana. Riippumatta siitä, onko uskonnon taustalla jumaluus tai joku voima, arkielämässä uskonnot näyttäytyvät ihmisten välityksellä, kulttuurisessa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Monitieteisenä tieteenalana uskontotiede jakautuu esimerkiksi uskontopsykologiaan, uskontoantropologiaan ja uskontososiologiaan. Termiä uskonto käytetään uskontotieteessä ihmisten toiminnan ja vuorovaikutuksen myötä syntyneistä maailmankuvista, perinteistä ja tavoista, eikä sillä jaotella ”kuollutta ja elävää uskoa” sinänsä. Uskonto on sinänsä haasteellinen käsite, koska sillä voidaan viitata niin instituutioon kuin maailmankuvaan.⁴ Tässä luvussa käytän uskonnollisuus-termiä viittaamaan maailmankuvaan, perspektiiviin ja tästä sosiaalisesti muodostuneisiin uskomus- ja toimintaperinteisiin.

Seurakunta on uskontotieteen näkökulmasta yksinkertaisesti sosiaalinen ryhmä, samansuuntaisen uskonnollisen motivaation yhdistämä joukko ihmisiä. Tämä joukko jakaa samanlaisia käsityksiä maailmasta ja todellisuudesta, vuorovaikutussuhteista ja arvoista. Teologisissa perusteissaan sosiaaliset ryhmät kertovat perinteissään yleiset merkitykset seurakunnalle, mutta uskontososiologinen mielenkiinto kohdistuu sosiaaliseen verkostoon, ryhmään jota kutsutaan tässä perinteessä seurakunnaksi, ja sen toimintaan sekä vaikutuksiin.

Tässä luvussa tutkin suomalaisten helluntailaisten seurakuntien syntymistä ja perustamista uskontotieteen ja erityisesti uskontososiologian näkökulmasta. Aineistoni perustuu sekä itse keräämääni etnografiseen materiaaliin, havainnoista haastatteluihin, että kirjallisiin lähteisiin.

Aloitan aiheen käsittelyn esittelemällä teoreettisia näkökulmia seurakuntien perustamiseen. Tämän jälkeen käyn läpi uusien seurakuntien syntyprosesseja eri aikakausina. En käsittele kaikkia tapauksia, enkä analysoi niitä yksityiskohtaisesti,

---

³ Ruohonen 2013.

⁴ Anttonen & Taira 2004; Anttonen 2010.

vaan ainoastaan tämän luvun tarpeiden mukaisesti. Lopuksi teen yhteenvedon ja pohdin sosiologisia selityksiä seurakuntien muodostumiselle ja niiden historioille.

2 Teoriat ja näkökulmat

Uusien seurakuntien perustamista ja syntymistä on uskontotieteessä ja -sosiologiassa tarkasteltu eniten niin sanottujen uusien uskontojen⁵ kohdalla. Seurakuntien istuttamisena tunnettu uskonnollisten liikkeiden tapa perustaa uusia uskonnollisia yhteisöjä on jäänyt vähemmälle huomiolle, eikä sitä yleensä käsitellä varsinaisissa sosiologisissa teorioissa. Aihetta sivutaan joskus yhteisönmuodostumisen ja ryhmadynamiikan näkökulmasta, mutta eniten lähinnä historiallisen tosiasian toteamisella. Joitakin teorianäkökulmia voidaan kuitenkin soveltaa uusien seurakuntien perustamisen tutkimiseen.

Uskontososiologit Rodney Stark ja William Sims Bainbridge hahmottavat kolme yleisintä mallia ”kultin muodostumiselle tai uskonnolliselle innovaatiolle: 1) psykopatologinen malli, 2) yrittäjän malli, ja 3) alakulttuurin kehitys -malli.” Heidän mukaansa uskonnollisen innovaation prosessi koostuu keksimisestä (*invention*) ja vähintään pienen ryhmän sosiaalisesta hyväksynnästä. Psykopatologinen malli viittaa sosiaalisten tai kulttuuristen kriisien ja puutosten (*deprivation*) seurauksena syntyneisiin ryhmiin, joita johtaa ratkaisua tarjoava henkilö tai henkilöt. Yrittäjän malli viittaa suhteeseen uuden tuotteen ja uskonnollisten kuluttajien tai toimijoiden välillä. Tällöin ryhmään rekrytoidaan uusia jäseniä, jotka jakavat jo samoja aatteita ja tavoitteita, kiinnostuksen ryhmän tuotteeseen. Alakulttuurin kehitys -malli viittaa sosiaaliseen prosessiin, jossa yhteinen kiinnostus ja jaetut makukulttuurit tiivistävät toisiaan lähellä olevat yksilöt ryhmäksi.⁶

Täsmennän Starkin ja Bainbridgen jaottelua, haastamalla sitä viidellä teoreettisella näkökulmalla seurakuntien syntymiseen. Ensimmäiseksi, uusia seurakuntia voidaan

---

⁵ Yleisimmin uudet uskonnot (tai uudet uskonnolliset liikkeet, englanniksi *new religious movements*, lyhennettynä NRM) määritellään toisen maailmansodan jälkeen syntyneiksi irrallisiksi tai synkretistisiksi liikkeiksi, jotka eivät sitoudu varsinaisesti mihinkään vanhaan uskontoperinteeseen.

⁶ Stark & Bainbridge 1985, 171–188. Suomennos kirjoittajan.

tarkastella erottautumisena pyhän rajanvedon antropologisesta teoriaviitekehystä.⁷ Tästä näkökulmasta tarkasteltuna uusi seurakunta syntyy, kun ryhmä tekee eron meidän ja muiden välillä sekä katsoo tarpeelliseksi vahvistaa tätä eroa virallistamalla oma asema, symbolisesti tai konkreettisesti. Tällöin yhteisöä yhdistävät pyhäksi arvotetut asiat, joiden koskemattomuutta yhteisön jäsenet myös vaalivat. Toiseksi, konfliktiteoreettisessa näkökulmassa⁸ vähintään kaksi kilpailevaa arvojärjestelmää, motivaatiota tai toimintaa joutuvat törmäyskurssille, johtaen uuden yhteisön perustamiseen. Usein kyse on myös valtakamppailusta uskonnollisesti motivoituneiden henkilöiden kohdatessa; kaksi ”oikeassa olevaa” ei voi olla eri mieltä ilman ongelmia.

Kolmanneksi, uskontotalous-teorian⁹ näkökulmasta uskonnolliset markkinat määräävät kehityksen suunnan kysynnän ja hyödykkeiden (esimerkiksi rituaalit, uskomukset, lupaukset, musiikkimaut) tarjonnan mukaan, jolloin tarpeisiin vastaavat yhteisöt menestyvät ja tarpeita vastaamaan perustetaan uusia yhteisöjä. Jos seurakunnan jäsenrakenne on kirjava, eikä se koe pystyvänsä palvelemaan kaikkien jäseniensä tarpeita yhdessä tilassa, se voi eriyttää toimintaansa pienempiin yksiköihin, jotta erilaisten ihmisten tarpeet tulevat huomioiduksi ja jäsenkato voitaisiin välttää. Vastaavasti sama logiikka toimisi uusien ihmisten rekrytoinnissa – kysyntään vastataan uudella tarjonnalla. Neljänneksi, karisman rutinoitumista ja institutionalisoitumista käsittelevien teorioiden¹⁰ näkökulmasta karismaattisen johtajuuden tai idean ympärille kehittynyt löyhä sosiaalinen piiri virallistaa ryhmänsä itsenäiseksi. Kyseessä voi olla myös kehitys perustajajohtajan poistuessa, jolloin institutionalisoituminen tarjoaa keinon pitää ryhmä koossa ilman johtajaa, johon ryhmä on saattanut henkilöityä. Viidenneksi, sekularisaatiota, modernisaatiota ja postmodernisaatiota käsittelevien teorioiden näkökulmasta uudet yhteisöt ovat vastareaktioita yhteiskunnalliselle ja yhteisölliselle kehitykselle¹¹ – liian hitaalle tai liian nopealle kehitykselle. Kaikki näkökulmat sisältävät jossain määrin oman identiteetin hahmottamisen ja tiivistymisen prosessin, jossa ryhmän yhteenkuuluvuuden tunne johtaa tiivistämään yhteistyötä, yhteyttä ja oman ryhmän rajojen määrittelyä.

---

⁷ Anttonen 2010, 102–142; Mantsinen 2014, 28–32.

⁸ Katso esimerkiksi: Niebuhr 1957; Glock & Stark 1965, 242–246.

⁹ McCleary 2011.

¹⁰ Weber 1956, 151–165; 1968.

¹¹ Lawrence 1989.

Edellä käsitellyt näkökulmat hahmottavat yhteisön syntymiseen johtavia tekijöitä. Seurakunnan muodostumista voidaan tutkia myös tarkastelemalla instituution muodostumisen vaatimuksia. Thomas O’Dea määrittä viisi haastetta (*dilemmas*), jotka yhteisö kohtaa institutionalisoitumiskehityksessä: motivaatioiden sekavuus (*mixed motivation*), hallinnon järjestäminen (*administrative order*), valta, (karisman) rajoittaminen, ja symbolien haaste.¹² Vaikka O’Dean ”haasteet” käsittelevät karismaattisesti johdetun lahkoon muuttumista hyväksytyksi yhteisöksi, eivätkä määritä rutinoitumisen olosuhteita, se paikallistaa silti hyvin niitä haasteita, mitä seurakunnan järjestäytymisessä kohdataan. Uskontososiologi Margaret M. Poloma on hyödyntänyt O’Dean kohtia analysoidessaan USA:n Assemblies of God -yhteisön kehitystä.¹³

Uusien seurakuntien perustamisessa yhdeksi tärkeimmäksi alueeksi nousee motivaatio. Uskonnollisten yhteisöjen perustamista ja toimintaa ei mielestäni voida täysin kattavasti analysoida tietoisena suunnitelmallisena toimintana, ekonomisten rationaalisten teorioiden kustannus-hyöty-laskelmien valossa. Sen sijaan sosiaalisen toiminnan näkökulma, jossa päämäärärationaalisuus ja tilannekohtaisuus korostuvat, selittää tutkimusteni mukaan hyvin myös uskonnollisesti motivoitunutta toimintaa ja sen seurauksia.¹⁴ Vaikka helluntaiseurakunnissa tehdään nykyään strategioita ja kaikki toiminta vaatii jonkin asteista suunnitelmallisuutta, on esimerkiksi seurakuntien perustaminen ensisijaisesti päämäärän motivoimaa toimintaa, jossa tuntemattoman tekijän, tässä ensisijaisesti Jumalan, rooli ja altruismi¹⁵ tuovat ainakin osittain ennalta aavistamattomia seurauksia. Helluntailainen ideaalimotivaatio on muodostaa yhteys Jumalaan, mistä seuraa evankeliumin levittäminen, mitä puolestaan seuraa tästä evankeliumista kuulleiden ihmisten yhteys. Yleensä suunnitelmallisuus ja strategiat ovat muodostuneet vasta alun jälkeen, usein vasta

---

¹² O’Dea 1961. Symbolien haasteella O’Dea tarkoittaa tilannetta, jossa yhteisö määrittää sille merkitykselliset symbolit ja rituaalit sekä niiden tulkinnat. Esimerkiksi ristinmerkin tekemisen rituaalin merkitys ja paikka tai torjuminen yhteisön perinteessä kertoo tasaantuneesta ja vakiintuneesta yhteisöstä, jossa yhdet rituaalit kuuluvat sisä- ja toiset ulkopuolelle. Näistä rituaaleista käydään kuitenkin koko ajan keskustelua, mutta vakiintuneessa yhteisössä uusien tapojen ottaminen käyttöön vaatii yhteisen päätöksen, toisin kuin vapaassa herätysliikhehdinnässä.

¹³ Poloma 1989.

¹⁴ Mantsinen 2014, 33–40, 217–224.

¹⁵ Altruismi, pyyteetön ja vastikkeeton toiminta ja apu, on kiistanalainen käsite, sillä auttamista voi kompensoida hyvän olon tunne, velvollisuus tai opitun asian toistaminen, jolloin kyseessä ei ole sattumanvarainen tai irrallinen teko. Tämä osaltaan todistaa sitä, että sosiaalisen toiminnan rationaalinen prosessi on aina tilannekohtainen ja moniulotteinen yhtälö. Katso myös: Saari & Kainulainen & Yeung 2005.

organisaation myöhemmässä kehityksessä, jolloin O’Dean määrittelemät haasteet konkretisoituvat kohdattavaksi ongelmiksi.

3 Uudet seurakunnat

3.1 Suomen ensimmäiset helluntaiseurakunnat

Alussa oli helluntaiherätys, ainakin ennen helluntaiherätysliikettä. Monet suomalaiset herätysliikkeet ja ryhmät odottivat 1900-luvun alussa uutta herätystä, joka virkistäisi maan uskonnollisen elämän ja saisi ihmiset käymään seurakunnissa. Yhdestä näistä herätyksistä kehittyi 1910-luvulla verkosto nimeltä helluntaiherätysliike, jossa myöhemmin syntyi uusia seurakuntia, järjestäytyneitä ryhmiä.

Eino Mannisen mukaan 1910-luvulla ”yhteentuloa kokouksiin, jonne kaikilla oli vapaa pääsy, pidettiin seurakuntana”.¹⁶ Jaettu ymmärrys seurakunnasta käsitti tutun sosiaalisen piirin. Näin seurakunta-käsite oli organisaatiosta riippumaton ja kosketti yksinkertaisesti uskovien ryhmää. Yhteisön määrittämiseksi piirin jäsenet rakensivat yhteisön rajoja kulttuurisilla rituaaleilla, kuten uskovien kasteella ja ehtoollisen rajaamisella. Ensimmäisen suomalaisen helluntaiseurakunnan perustaja Albin Kervinen perusteli vuonna 1915 järjestäytymistä organisaatiovajeella, epäjärjestyksellä ja konkreettisesti ehtoolliseen osallistumisen kriteerien vaarantumisella.¹⁷ Kervisen seurakunta syntyi tämän perusteella sekä sosiaalisen järjestyksen kaipuusta että eksklusivismin vaatimuksesta, halusta rajata yhteisön pyhät rituaalit. Käytännössä ehtoollisen rajaaminen paljasti seurakunnan rajat ja yhdessä muiden eroa merkitsevien tapojen määrittelyn kanssa johti seurakuntien perustamiseen.

Helluntaiseurakuntia perustettiin ensimmäisinä vuosikymmeninä herätysliikehännän seurauksena; kun paikkakunnalla oli tullut uskoon ihmisiä, he järjestäytyivät seurakunnaksi, ainakin sosiaalisessa merkityksessä¹⁸, mutta etenkin myöhemmin myös organisatorisessa merkityksessä. Sosiaalinen verkosto rekisteröityi

---

¹⁶ Manninen 1933, 7.

¹⁷ Ruohomäki 2014, 181–183.

¹⁸ *Ristin Voima* 1930/3, 27.

yhdistykseksi käytännössä vasta, kun sillä oli omaisuutta, jota hallita.¹⁹ Ensimmäisten helluntaiseurakuntien perustamista voidaankin tarkastella sekä karisman rutinoitumisen että institutionalisoitumisen näkökulmista. Tätä järjestäytymistä oli silti edeltänyt erottautuminen omaksi ryhmäkseen omilla rituaaleilla – ”uskovien kaste” ja suljettu ehtoollisyhteys.

Vuosisadan alkupuolen helluntaiherätyksen institutionalisoitumiskehitystä vastustaneita kutsuttiin nimellä helluntaiystävät. Nämä henkilöt eivät olleet täysin irrallisia toimijoita, vaan he muodostivat oman verkostonsa, vaikkakin verrattain löyhän. Helluntaiystävien lehti *Voitto-Sanoma* paitsi levitti helluntaisanomaa, myös ilmoitti kokouksista ja paikkakunnilla kokoontuvista ryhmistä. Monet helluntaiystävät osallistuivat myös helluntaiseurakuntien toimintaan²⁰. Helluntaiystävät välttivät ”seurakuntajärjestyksen” rakentamista, mutta pitivät silti ”Vapaan helluntaiherätyksen talvijuhlia” ja kokoontuivat muutamilla paikkakunnilla omissa tiloissaan.²¹ Käytännössä he toimivat ainakin suuremmilla paikkakunnilla seurakuntina, vaikka pitivät ”vapautta” retorisesti tärkeänä symbolina oman uskonnollisen identiteettinsä rakentamiseksi.

3.2 Kiistellyt seurakunnat 1920–1960-luvuilla

Ensimmäisissä helluntaiseurakunnissa 1920-luvulla muodostui vahva yhteisöllisyyden tunne yhteisen päämäärän, yhteisten vihollisten (maailma ja kirkko) ja jaettuihin kokemuksiin perustuvan helluntai-identiteetin ympärille. Seurakunnissa vaalittiin tätä yhteisöllisyyttä myös rakentamalla moraalirajoja ja suojelemalla yhteisön pyhyyttä. Tätä yhteisöllisyyttä koettelevat yksilöt ja toiset ryhmät erotettiin verkoston yhteydestä ja tuomittiin väärää oppia tai hajottavaa toimintaa harjoittavina.

Turussa perustettiin 1920-luvulla kolme helluntaiseurakuntaa, Smyrnaksi nimetyn ensimmäisen seurakunnan lisäksi Turun helluntaiseurakunta ja Herran seurakunta seitsemän vuotta myöhemmin. Uusien seurakuntien syntyyn vaikutti saarnaaja Väinö Pfalleria vastaan esitetyt syytökset sopimattomasta käytöksestä ja siitä seurannut

---

¹⁹ Ruohotie 1975, 33; Ruohomäki 2014, 230–238.

²⁰ TKU/A/12/30, 7–8.

²¹ *Voitto-Sanomien* 1935/8, 110–111; 1945/10–11, 150; 1959/8, 100. Helluntaiystävistä 2010-luvulla jäljellä on ainakin toiminta Multialla.

Pfalerin irtisanoutuminen.²² Sen sijaan, että Pfaler olisi etsiytynyt toisiin tehtäviin tai toiselle paikkakunnalle, hän perusti oman seurakuntansa Turkuun. Myöhemmin hän siirtyi Vapaakirkkoon ja kymmenen vuoden jälkeen palasi helluntaiherätykseen. Aikakautta leimasi suuri vaihtuvuus seurakuntien jäsenistössä. Kun yhteisöt suojelivat rajojaan, jäseniä erotettiin ja he erosivat, usein konfliktin seurauksena. Heikki Lahden mukaan Turussa oli useita ”helluntailaisia sivuavia” ryhmiä, joista 12 lopetti hänen ollessaan helluntaiseurakunnan saarnaajana noin 25 vuoden aikana.²³

Seurakuntien hajoamisia ja uusien syntymisiä helluntaiherätyksen ulkopuolelle 1920–1960-luvuilla voidaan tarkastella konfliktikeskeisesti tai pyhien rajojen ja valtataistelujen näkökulmista. Kenties tunnetuin uusi helluntaiseurakunta tuona aikana oli Helsingin Siion-seurakunta, jota johti Vilho Soininen. Varsinaisesti Siion ei ollut uusi, vaan Siionista helluntaiherätysliikkeeseen jäänyt ryhmä perusti Helsingin Lähetysseurakunnan, josta tuli uusi helluntaiseurakunta liikkeen sisälle.²⁴

Helsingin Siion-seurakunnan ja Soinisen yhteyteen muodostui pieni eri paikkakuntien Siion-seurakuntien muodostama verkosto, Vapaa helluntaiherätys.²⁵ Osalla yhteyteen liittyneistä ryhmistä oli vanhempia kiistoja eronteon pohjalla. Esimerkiksi Turun Siion-seurakunta syntyi aluksi jo vuonna 1953, kun helluntaiseurakunnan vanhimmisto vastusti uutta pastoria, Rafael Öhbergiä. Vanhimmisto punnitsi luottamuksensa ja erosi tehtävästään. Jo aiemmin jakaantuneen vanhimmiston yksi osa muodosti oman seurakuntansa. Vaikka tämä joukko palasi pian takaisin, heistä muodostui ydinryhmä myös uuden Siion-seurakunnan perustamisessa vuonna 1961.²⁶

Siion-seurakunnan erkaantuminen oli seurausta Helsingin helluntailaisten johtohahmojen valtataistelusta. Soinista kohtaan esitettyjä syytöksiä uskoi riittävän moni helluntaiseurakunta Suomessa ja kun puolustukselle ei annettu vastaavaa mahdollisuutta, suurempi seurakunta ja johtaja voittivat valtakamppailun.²⁷ Yhtäältä

---

²² Lundelin 1994, 24–27; *Ristin Voima*. Taito Seila esittää, että syytös koski tilannetta, jossa Pfaler oli puistossa istunut ja keskustellut naisen kanssa. Seila 1970, 13.

²³ TKU/A/12/34, 6.

²⁴ Ahonen 1994, 317.

²⁵ Ahonen 1994, 317. Olavi Pylkkänen kutsui helluntaiystävien verkostoa samoin nimellä Vapaa helluntaiherätys: *Voitto-Sanoma* 9/1961, 116; 10/1961.

²⁶ TKU/A/12/34, 6; Lundelin 1994, 58.

²⁷ Soinista syytettiin siveettömyydestä valta-asemassa. Kiistelty oikeudenpäättös (hovioikeuden ehdollinen rangaistus raastuvanoikeuden vapauttavan tuomion jälkeen) koski kuitenkin tilannetta, jossa Soininen oli yhteydessä toisen seurakunnan jäseniin. Soinisen toimintaa vastaan esitettiin

kyseessä on ollut pelko karismaattisen messias-hahmon noususta, toisaalta aiemman johtohahmon aseman puolustamisesta. Soininen oli arvostettu puhuja ja hänen näkyvyytensä ja rajoja ylittävä toimintansa kyseenalaisti paikkakunnan valtahegemonian. Vaikka seurakunnat toimivat saman liikkeen sisällä, seurakuntarajojen ylittäminen näyttäytyi arveluttavana ja puoluehenkisenä toimintana.

Uusien helluntaiseurakuntien syntymistä helluntaiherätyksen ulkopuolelle edellä käsiteltynä aikakautena leimasivat konfliktikeskeisyys, valtataistelut ja karismaattisten johtajien auktoriteetit. Samalla suurin osa näistä uusista seurakunnista syntyi suurempiin kaupunkeihin, joissa oli riittävästi seuraajia pysyvemmän seurakunnan muodostamiseksi. Helluntaiherätys eli vielä kasvun aikaa, minkä vuoksi myös helluntaiherätyksen sisällä perustettiin runsaasti uusia seurakuntia. Nämä noudattivat perinteistä tiivistymisen kaavaa, jossa uskoon tulleet henkilöt organisoituivat seurakunnaksi. Pienemmillä paikkakunnilla syntyi ensin seurakunta, uskovien yhteisö, joka usein liitettiin suuremmalla paikkakunnalla olevan seurakunnan toimintaan rukouspiiri-nimikkeen alla. Myöhemmin moni näistä ryhmistä sai virallisen itsenäisen seurakunnan statuksen, mikä vahvistettiin vanhimmiston asettamisen ja siunaamisen rituaaleilla.

3.3 Perinnettä haastavat seurakunnat 1980- ja 1990-luvuilla

Helluntaiherätysliikkeen piirissä perustettiin uusia seurakuntia myös 1980- ja 1990-luvuilla, mutta suuremman huomion saivat seurakunnat liikkeen ulkopuolella. Niilo Yli-Vainion toiminnan yksi seuraus oli helluntailaisen monopolin murtuminen Suomessa. Helluntailaisuus ja Pyhä Henki ei ollut vain helluntaiseurakunnissa tapahtuva sisäpiirin asia, vaan sama uskonnollisuus levisi laajemmin myös muihin suuntiin ja yhteisöihin. Uusia seurakuntia yhdisti halu vastata yhteiskunnan ja uusien sukupolvien kulttuuriseen kehitykseen eri tavoin. Ryhmät koettelivat perinteisiä pyhiksi arvotettuja rajoja, minkä johdosta niiden syntyyn vaikutti näkyvästi myös konflikti, kun uuden kulttuurin vastaus kohtasi vanhan perinteen puolustamisen.

---

muitakin syytteitä Saalem-seurakunnan jäsenten toimesta ja oikeuteen johtaneen syytteen vastaajien ensimmäisen kuulustelun suoritti Saalem-seurakunnan johtaja Eino I. Manninen. Seila 1970. Toisaalta Soininen oli riitautunut jo Turussa 1930-luvulla helluntaiseurakunnan johtavan vanhimman kanssa, jolloin seurakunta jakaantui. TKU/A/12/30, 3.

Ylivainiolaisuuden jälkeisenä aikana niin sanottu ylistysmusiikki ja uusi palvontatapa nousivat näkyväksi kiistanaiheeksi esimerkiksi 1980-luvun Tampereella. David Sterlingin näkemykset ylistämisestä väylänä Jumalan ja ihmisen välillä edustivat vierasta kulttuuria valtaosalle helluntailaisia. Lopulta Sterling sivuutettiin seurakunnan toiminnassa ja hän perusti Tampereelle oman ryhmänsä, josta syntyi Tampereen Kristillinen yhteisö vuonna 1988.²⁸ Sterlingin kannattama uusi kulttuuri pyrki uudistamaan perinteisiä käytäntöjä ja muuttamaan näkökulmaa uskonnolliseen maailmaan tavalla, johon muu helluntaiherätys ei ollut valmis. Sittenkin kulttuurit ovat lähentyneet toisiaan ja Kristillinen yhteisö liittyi helluntaiherätyksen yhteyteen ja Suomen helluntaikirkon jäsen seurakunnaksi vuonna 2014²⁹.

Kyseisenä aikakautena syntyi myös yhteiskristillisiä ryhmiä, jotka johtivat väliaikaisiin ja pysyvämpiin yhteisöihin ja seurakuntiin. Esimerkiksi Suur-Helsingin seurakunnan voidaan katsoa syntyneen vuonna 1990 tämänkaltaisen toiminnan jatkona, erityisesti Rauno Kokkolan työstä Suomen Yhteiskristillisessä Raamattukoulussa ja tähän liittyvän muun toiminnan perustalta.³⁰ Toisenlainen uskonsuuntien ja kulttuurien sekoitus nähtiin Turussa, kun Håkan Westergård, Ruotsin Livets Ordin opissa käynyt karismaattinen johtaja, perusti Elämän Sana -seurakunnan, johon liittyi etenkin 1990-luvun alussa kristittyjä eri suunnista.³¹ Elämän Sana -seurakunta syntyi selkeämmin johtajan karisman ympärille, minkä lisäksi opetukset siunauksista ja menestyksestä kiehtoivat liikkuvia kristittyjä Turussa. Innokkaan alun jälkeen seurakunnan koko ei ole kasvanut, mutta se on ollut vahvistamassa ja perustamassa uusia seurakuntia muualla Suomessa. Molemmat seurakunnat toivat uskonnolliseen kenttään jotain uutta kulttuuria, tarjontaa, joka kohtasi kysynnän.

Seuraava huomionarvoinen helluntaiherätyksen rajoja koetellut uusien seurakuntien syntyminen oli seurausta uuden uudistusliikkeen aatteista helluntailaisuudessa. Konflikti kulminoitui keskusteluun niin sanotusta torontolaisuudesta vuosina 1995–

---

²⁸ *Ristin Voitto* 7.12.1984, 6; Ahonen 1994, 359–362. Ahosen historiankirjoitus käy tässä selkeän asenteelliseksi, ja hän tuo esille näkemyksensä, joka oli vielä vuonna 1994 hyvin negatiivinen uutta kulttuurimuotoa kohtaan.

²⁹ Tampereen kristillinen yhteisö: <https://kristillinenyhteiso.net/seurakunta> [viitattu 19.8.2018].

³⁰ *One Way TV* 3.9.2015: <http://oneway.tv/fi/video/gyCGq2y-8qk>

³¹ Hovi 2007, 79–82. Westergård tuli uskoon ja kastettiin helluntaiherätyksen toiminnassa, mutta hän perusti itsenäisen seurakunnan perinteisempien liikkeiden ulkopuolelle.

1997, mutta kyseessä oli laajempi seurakuntakulttuurien törmäys. Yksi näyttävimmistä kiistakohteista oli jumalanpalvelusliturgian muuttaminen ylistyskeskeiseksi. Vaikka helluntaiseurakunnat argumentoivat vahvasti kaavoja ja liturgioita vastaan, oli liikkeessä rakentunut oma jumalanpalvelusperinteensä, jota voidaan myös kaavaksi tai informaaliksi liturgiaksi kutsua. Kiistat uudistusmielisten ja konservatiivien³² välillä johtivat City-seurakuntien perustamiseen.³³

City-seurakuntien perustamiskiistojen yhteydessä helluntaiherätysliikkeessä vahvistettiin vuonna 1999 linjanveto seurakuntien perustamisesta liikkeen sisällä. Kansallisessa työntekijäkokouksessa kesäkuussa hyväksytyssä ”linjausasiakirjassa” sovittiin, etteivät seurakunnat laajenisi toistensa paikkakunnille, eikä uutta seurakuntaa perusteta ilman aiemman helluntaiseurakunnan hyväksyntää.³⁴

Joissakin tapauksissa linjaus on johtanut seurakuntien yhteistyöhön, ja jotkut seurakunnat ovat voineet päästää toisinajattelijat omaan ryhmäänsä, säilyttäen näin sisäisen tasapainonsa. Linjanveto on johtanut myös siihen, että vanhempi seurakunta on tyrmännyt uuden yhteistyöhaluisen ryhmän toiminnan liikkeen sisällä.³⁵ Jo hieman tätä ennen Turun Kotikirkko syntyi linjauksen mukaisesti omaksi itsenäiseksi seurakunnakseen tammikuussa 1999. Kolme vuotta aiemmin Turun helluntaiseurakunnan vanhimmistolle oli tehty aloite uudesta yhteisöstä, jonka ”tulee tavoittaa niitä kaupunkimme alaryhmiä ja alakulttuureja, joita kaupunkimme nykyiset seurakunnat eivät saavuta”.³⁶ Kotikirkko tavoitti etenkin ensimmäisinä vuosinaan runsaasti nuorisokulttuurin alakulttuurin kannattajia, rock- ja taiteilijahenkisiä nuoria. Kyseessä oli yhtäältä selkeä tavoite luoda uutta kulttuuria mutta toisaalta vastareaktio yhteisölle, jonka kulttuuri nähtiin yksipuolisena. Samalla vanhempi yhteisö siirsi seurakunnan rajoja koettelevan haasteensa yhteisönsä ulkopuolelle.

Toinen hieman samanlainen projekti oli Jyväskylän Kuokkalan kaupunginosaan perustettu Kotiseurakunta.³⁷ Molempien seurakuntien perustamisessa keskeinen osa

---

³² Käytän tässä sanaa konservatiivi neutraalissa merkityksessä kuvaamaan perinteitä säilyttävää kantaa.

³³ City-seurakunnat eivät aina syntyneet vain erona helluntaiherätykseen, vaan esimerkiksi Joensuussa syntyy vaikuttanut Vapaakirkon sisäinen kiista.

³⁴ *Ristin Voitto* 7.4.1999, 13; 30.6.1999, 6.

³⁵ Tutkimuspäiväkirja 23.2.2014; 15.3.2015.

³⁶ *Keidas* 2/1999, 8–9.

³⁷ Kuokkalan Kotiseurakunta.

oli johtoryhmillä, joissa ei ollut vain yhtä karismaattista johtajaa. Vaikka voidaan argumentoida, että Klaus Rytöhonka Turussa ja Mika ja Petri Heinonen Jyväskylässä olivat näkyviä johtohahmoja, seurakunnat olivat tarvekeskeisiä yhteisöjä ihmisille, jotka etsivät samanlaista kulttuuria. Tämä sosiaalisen verkoston pohja on säilyttänyt Kotikirkon toiminnassa myös silloin, kun sen jäsenrakenteen yksipuolisuus (tietyn aikakauden ja kulttuurin nuoret) vähensi seurakunnan laajentumismahdollisuuksia. Kotikirkko perusti myös yhdessä Turun helluntaiseurakunnan kanssa Kaarinan kotikirkon, mikä oli harvinainen yhteishanke Suomen helluntaiherätyksessä.³⁸

3.4 Uudet ja itsenäiset seurakunnat 2000- ja 2010-luvuilla

Vuosituhtaan vaihteen jälkeen näkyvyyttä ovat saaneet myös uudet seurakunnat suurimpien kaupunkien ulkopuolella – kuten Pietarsaaren Vedä Henkeä -seurakunta³⁹. Pääasiassa uudet seurakunnat ovat kuitenkin menestyneet laajentumispyrkimyksissään lähinnä kasvukeskuksissa ja alueellisissa keskittymissä, joiksi esimerkiksi Pietarsaari ja Seinäjoki voidaan laskea. Uutta aikakautta leimaa yleisesti maailmassa yksilö- ja kuluttajakaskeisten uskonnollisuustyyppien nousu, mikä näkyy myös uusien helluntaiseurakuntien perustamisissa. Monia uusista ryhmistä voidaan tarkastella vastareaktionä traditionaaliseen kulttuuriin ja konservatiivisuuteen, mutta joitakin myös reaktionä sekularisaatioon ja postmoderniin kehitykseen.

Tutkimukseni mukaan vuosina 2000–2014 Suomen helluntaiherätyksen ulkopuolella perustettiin vähintään 62 uutta helluntailaistyylistä seurakuntaa, jotka olivat ainakin vuoden 2015 alussa edelleen toiminnassa. Näiden lisäksi on olemassa joukko pieniä ryhmiä, jotka ovat jo lopettaneet toimintansa, sekä kirkkokuntien ja yhdyskuntien ulkopuolella ja välillä toimivia verkostoja. Edelleen aktiivisia 1990-luvulla perustettuja seurakuntia oli vuonna 2015 noin 30.⁴⁰

Toisin kuin aiempina vuosikymmeninä, valtaosa uusista helluntaiseurakunnista liikkeen ulkopuolella ei ole 2000- ja 2010-luvuilla syntynyt suoranaisten riidan

---

³⁸ Samanlaisia yhteishankkeita on vain vähän, esimerkiksi Turun ja Salon seurakuntien perustama Paimion Asemaseurakunta, Turun helluntaiseurakunnan entinen rukouspiiri.

³⁹ Vedä Henkeä.

⁴⁰ Jätän tässä luvussa käsittelemättä kokonaan ”Nokian herätyksestä” lähteneen uoman ja niiden seurakuntien synnyn.

vuoksi, vaan lähtökohtaisesta halusta olla sitoutumaton seurakunta. Ajatus sitoutumattomasta seurakunnasta on historiallisesta näkökulmasta riskialtis hanke Suomen kontekstissa, mutta on yhteneväinen aate postmodernin yksilönvapauden ja riippumattomuuden ideoiden kanssa.

Uusimmista helluntaiherätysliikkeestä lähteneistä tai alkunsa saaneista seurakunnista suurimman mediahuomion on todennäköisesti saanut Seinäjoen Houm-seurakunta. Vaikka seurakunta ei syntynyt yhteisestä päätöksestä seurakunnan johdon ja uutta seurakuntaa perustavien kanssa, kyseessä ei varsinaisesti ollut konfliktikeskeinen seurakunnan perustaminen. Silti Houm voidaan nähdä kulttuurien välisen erimielisyyden tai yhteen sovittamattoman aatteen purkamana vastareaktiona konservatiiviseen organisaatiokulttuuriin.⁴¹ Verrattuna Kotikirkon ja Kotiseurakunnan perustamisiin, Houmin yhteisö rakennettiin idean ja johtajien karisman ympärille, kun edelliset syntyivät yhteisöllisyyden tarpeesta tiettyä kulttuuria suosivien keskellä.

Kaikki uudet seurakunnat eivät silti ylitä kuin paikallisen uutiskynnyksen, jos sitäkään. Esimerkiksi Lahdesta lähtöisin olevat Ilmestysmaja-seurakunnat ovat levittäytyneet ainakin kymmenelle paikkakunnalle. Tieto näistä keskuksista leviää lähinnä sosiaalisen median ja ihmisten välityksellä. Ilmestysmaja-seurakunnat juontavat alkunsa Johanna Tunturipuron karismaattiseen toimintaan.⁴² Nykyään eri paikkakunnalla toimivat seurakunnat ovat käytännössä rukouspiiri-tyylisiä yhteisöjä, jotka näin haastavat perinteiset käsitykset seurakuntaorganisaatiosta. Tunturipuron rooli koko verkoston toiminnassa on silti merkittävä.

Helsingissä on perustettu 2010-luvulla muutama itsenäinen helluntaiseurakunta, vaikka he eivät itseään mainosta helluntailaisina. Pieni ryhmä pääkaupunkiseudun eri helluntaiseurakuntien jäseniä perusti United Helsinki -nimisen seurakunnan vuonna 2014 itsenäiseksi yhteisöksi. Seurakunnan perustamista edelsi pohdinta, voisiko uudenlaista seurakuntakulttuuria ajaa sisään vanhoihin seurakuntiin. Ihmisten tarpeisiin vastaava ja toisenlaiset kulttuurimaut huomioiva toiminta oli muodostuneen johtotiimin mielestä lopulta paras heidän tapauksessaan järjestää

---

⁴¹ Houm; Image 7–8/2014, 44–55; *Ristin Voitto* 25.9.2014, 20; Tutkimuspäiväkirja 3.3.2015. Henkilönä Patrick Tiainen sai todennäköisesti vielä suuremman mediahuomion, mutta tällöin itse perustettu seurakunta jäi usein marginaaliin raportoinnissa.

⁴² Ilmestysmaja.

uudessa yhteisössä. Seurakunta ei syntynyt pakosta tai riidan seurauksena, vaan johtotiimi antaa arvon helluntaiherätykselle ja sitä kautta myös omille juurilleen. Silti esimerkiksi seurakunnan yhteyshenkilö Jukkis Hyvärinen kysyy, ”ollaanko [helluntaiherätyksessä] valmiita päivittämään” omaa kulttuuria ja toimintatapoja 2010-luvun ihmisille ja ympäristöön.⁴³

Helluntaiherätyksestä ovat lähteneet myös ”perinteinen helluntaiseurakunta” -nimitystä käyttävät, uskonnolliseksi yhdyskunnaksi järjestäytymistä vastustavat yhteisöt. Nämä seurakunnat ovat saaneet valtaosan jäsenistöstään paikkakunnan vanhasta helluntaiseurakunnasta. Konfliktikeskeinen perustamishistoria peittää alleen toisenlaisen syy-yhteyden; seurakunnat ovat kulttuurisesti vastareaktio postmodernille uskonnolle, tai heidän omien sanojensa mukaan ”maallistumiselle” eli sekularisaatiolle.⁴⁴ Toisenlainen kulttuurinen törmäys nähtiin Lohjalla, jossa johtamis- ja seurakuntakulttuuriin kyllästynyt ryhmä seurakuntalaisia päätti perustaa oman seurakuntansa, Asemakirkon. Vaikka eroprosessi kulminoitui seurakunnan johtajaan ja toiseen työntekijään ja heidän erottamiseensa työstä, taustalla vaikutti pidempiaikainen tyytymättömyys siihen tapaan, millä seurakunnassa asioita oli hoidettu jo useita vuosia.⁴⁵ Sekä ”perinteiset helluntaiseurakunnat” että Asemakirkko ovat jääneet helluntaiherätyksen ulkopuolelle pääosin paikallisen vanhemman helluntaiseurakunnan vastustuksesta johtuen.⁴⁶ Nämä erilaisia kulttuurisia perinteitä rakentavat ja noudattavat yhteisöt voidaan nähdä myös uskontotalouden näkökulmasta tarjoavan jotain uutta, mitä vanhassa seurakunnassa ei ollut mahdollista tarjota.

Uusi asia suomalaisessa helluntailaisessa kentässä ovat ulkomailta muuttaneiden toimijoiden perustamat seurakunnat, vaikka tällä onkin omat ennakkotapauksensa⁴⁷ Suomen historiassa laajemmin. Jotkut näistä seurakunnista ovat maahanmuuttajien perustamia ja saattavat olla suoran lähetystyö-ideologian vaikuttamia, kuten

---

⁴³ Tutkimuspäiväkirja 15.3.2015.

⁴⁴ Vaikka näiden seurakuntien perustamiseen johtanut konflikti kärjistyi yhdyskunta-kiistaan, seurakuntaan liittyville jäsenille ensisijainen kysymys on itselle mielekäs kulttuuri – opilliset ja yhdyskuntakysymykset muodostuvat vasta myöhemmin. Tutkimuspäiväkirja 23.2.2014; Mantsinen 2018. Hieman samantyylinen lähtö koettiin myös Uudessakaupungissa, jossa seurakunnan konservatiivisemmat jäsenet perustivat Katukappelin vuonna 2002. Tutkimuspäiväkirja 6.11.2011.

⁴⁵ Tutkimuspäiväkirja 15.3.2015.

⁴⁶ Mantsinen 2018. Ilmiö on sikäli mielenkiintoinen, että konservatiivinen Pirkanmaan helluntaiseurakunta ei ole saanut Tampereen helluntaiseurakunnalta hyväksyntää, mutta aiemmin lähes harhaoppisena pidetty Kristillinen keskus sai hyväksynnän.

⁴⁷ Esimerkiksi adventistit 1800-luvun lopulla.

Redeemed Christian Church of God, joka on lähtöisin Nigeriasta ja toimii Suomessa ainakin kolmella paikkakunnalla.⁴⁸

Toisissa tapauksissa suomalaissyntyiset tai -sukuiset henkilöt, jotka ovat käyneet raamattukoulun tai muuten aktivoituneet uskonnollisesti ulkomailla, ovat perustaneet oman karismansa vaikutuksesta ja sen ympärille kokoontuneen yhteisön. Näitä seurakuntia ei ole paljon, mutta yhteisöt kuten Helsingin River -seurakunta ja Kokkolan Uskon Sana -seurakunta ovat hyviä esimerkkejä ulkoa tuodun innon aikaansaamista yhteisöistä.⁴⁹ Nämä yrittäjakeskeiset ryhmät pyrkivät ensisijaisesti laajentumiseen ulospäin, vaikka etenkin alkuvaiheessa vetävät puoleensa paljon kristittyjä olemassa olevista seurakunnista.

4 Johtopäätökset

Helluntailaisten seurakuntien perustaminen on Suomessa ollut motivoitua toimintaa, päämäärätietoista käyttäytymistä, jonka yksi seuraus on ollut uusi yhteisö. Aina päämäärä ja motivaatio eivät ole olleet uusi seurakunta, mutta erilaisten tekijöiden ja motivaatioiden seurauksena tämä on ollut lopputulos. Suoraan seurakuntaan tähtäävät toiminnat ovat usein olleet ensisijaisesti karismaattisen johtajan toiminnan seurausta ja konfliktikeskeisesti syntyneitä, mutta helluntaiherätyksen sisällä, ja 1980-luvulta lähtien enenevässä määrin myös ulkopuolella, myös helluntailaisittain ideaalisti kristinuskon levittämisen ja ”Jumalan valtakunnan” laajentamisen aatteiden motivoimia jo lähtökohdiltaan. Kaikkia yhdistää silti uskonnollinen motivaatio olla yhteydessä Jumalaan ja välittää tätä myös toisille ihmisille.

Vahvojen karismaattisten johtajien ympärille muodostuneet helluntaiseurakunnat ovat Suomessa jääneet suhteellisen lyhytikäisiksi, vahvimpien sinitellessä yksinyrittäjinä hieman yli 20 vuotta. Ennen tai myöhemmin nämä seurakunnat ovat liittyneet osaksi laajempaa uskonnollista liikettä tai yhdyskuntaa. Johtajan ympärille muodostuneen yhteisön haasteet ovat toiminnan ja motivaation siirtäminen eteenpäin johtajan väistyessä syystä tai toisesta sekä organisaatorakenteen

---

⁴⁸ RCCG.

⁴⁹ River Helsinki; Uskon Sana.

yksipuolisuus. Ne seurakunnat, jotka säilyvät, käyvät läpi oman institutionalisoitumisprosessinsa, jossa organisaation valta jaetaan tasaisemmin ja yhteisö sitoutetaan jaettuihin motiiveihin.

Seurakunnan perustamisen motiiveja voidaan jaotella esimerkiksi a) järjestäytymisen ja organisoitumisen motiiveihin, b) vaikuttamisen motiiveihin (kuka saa ja missä parhaiten äänensä kuuluviin), c) tavoittamisen ja uusille alueille leviämisen motiiveihin (oman agendan erityisyyden korostaminen), ja d) muuttamisen ja uudistamisen motiiveihin (reagointi olotilaan, josta halutaan tehdä ero). Motiivit eivät ole toisiaan pois sulkevia, vaan yleensä nämä esiintyvät eriasteisina jokaisessa tapauksessa. Kulttuurin muuttamisen motiivit ovat olleet vahvasti esillä useissa edellä tutkituissa yhteisöissä 1980-luvulta lähtien. Tämän motivaation jälkeinen toimintatapa on silti vaihdellut johtajälhtöisestä ryhmäkeskeiseen ja verkostomallista yksityisyrittämiseen. Useiden seurakuntien kohdalla on vielä liian aikaista tehdä johtopäätöksiä toimintamallien onnistumisesta tai epäonnistumisesta. Paljon on kiinni myös toiminnasta perustamisen jälkeen, seurakuntaelämän rutiinin pyörittämisestä.

Sosiologisesti tarkasteltuna Starkin ja Bainbridgen mallit ovat toteutuneet myös Suomessa. Moni konfliktikeskeisesti syntynyt seurakunta on seurannut psykopatologista mallia kulttuurisen kriisin seurauksena. Helluntailaisuuden voidaan katsoa syntyneen alun perin kulttuurisen puutteen, deprivaaation, seurauksena, mutta monet ensimmäiset helluntaiseurakunnat itsenäistyivät karisman rutinoitumisen ja institutionalisoitumisen kehityksessä. Jotkut johtajakeskeiset seurakunnat, kuten Elämän Sana, ovat noudattaneet yrittäjän mallia. Osa ryhmistä on seurannut alakulttuurin kehityksen mallia, kuten Kotikirkko. Perustetut seurakunnat ovat seuranneet ja vastanneet myös aikansa kehitykseen ja virtauksiin, niin vastauksena sekularisaatioon kuin uskontotalouden näkökulmasta. Kun Suomessa uskottiin vahvasti yhtenäiskulttuurin myyttiin, myös helluntaiherätyksessä uskottiin samanlaiseen yhteneväisyyteen, minkä vuoksi ulkopuoliset seurakunnat näyttäytyivät arveluttavilta. Uudella vuosituhanella monissa seurakunnissa on puolestaan todettu, että ihmisiä ja alakulttuureja on niin paljon, ettei yksi seurakunta välttämättä pysty resursseiltaan vastaamaan kaikkiin tarpeisiin. Näin uskontotaloudenkin näkökulmasta postmoderni hajautuneisuus ja yksilöiden tarpeisiin vastaaminen on näkynyt myös helluntailaisten seurakuntien perustamisina.

Mielenkiintoinen asia on sinänsä myös, että yhteiskunnan ja uskonnollisten yhteisöjen kehitykseen vastaaminen ei ole vain yksisuuntainen ilmiö, vaan niin liberaalinen kuin konservatiivinen ryhmä voi motivoitua vastaamaan kehitykseen ja perustaa uuden seurakunnan. Tällöin kysytään myös vanhempien seurakuntien suvaitsevaisuutta ja sietokykyä sallia eri kulttuuria edustava ja toiselle kohderyhmälle suunnattu seurakunta omalla reviirillään. Joissakin tapauksissa pyhät rajat pitävät sisällään myös nimikateuden ja oman traditiojatkumon suojelun. Mutta toisissa tapauksissa kilpailu ja tarjonnan lisääminen nähdään hyväksi, tai ainakin siedettäväksi, kehitykseksi.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Tutkimuspäiväkirja (Teemu T. Mantsinen) 2010–2015

Haastattelut (Turun yliopiston historian, kulttuurien ja taiteiden tutkimuksen laitoksen arkisto):

TKU/A/12/30   Uno Palonen

TKU/A/12/34   Heikki Lahti

Internet

Houm   <http://houmchurch.fi/>

Ilmestysmaja   <http://www.ilmestysmaja.fi/>

One Way TV   <http://oneway.tv/fi/>

RCCG   <http://www.rccgfinland.com/site/index.php/>

River Helsinki   <https://riverhelsinki.com/>

Tampereen kristillinen yhteisö   <https://kristillinenyhteiso.net/>

Uskon Sana   <http://uskonsana.com/>; <https://www.wofchurch.fi/>

Lehdet

<i>Image</i>	2014
<i>Ristin Voima</i>	1930–1932
<i>Ristin Voitto</i>	1912–2015
<i>Voitto-Sanoma</i>	1925–1984

Muut

Ahonen, Lauri K. 1994 *Suomen Helluntaiherätyksen historia*. Hämeenlinna: Päivä.

Anttonen, Veikko 2010 *Uskontotieteen maastot ja kartat*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Anttonen, Veikko & Teemu Taira 2004 Uskontotiede uskonnollisuuden paikantajana. Teoksessa Outi Fingerroos & Minna Opas & Teemu Taira (toim.), *Uskonnon paikka: Kirjoituksia uskontojen ja uskontoteorioiden rajoista*, 18–50. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Glock, Charles Y. & Rodney Stark 1965 *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally and Company.

Hovi, Tuija 2007 *Usko ja kerronta: Arkitodellisuuden narratiivinen rakentuminen uskonliikkeessä*. Turku: Turun yliopisto.

Lawrence, Bruce 1989 *Defenders of God: The Fundamentalist Revolt against the Modern Age*. San Francisco: Harper San Francisco.

Lundelin, Lauri (toim.) 1994 *Helluntaituulia Varsinais-Suomessa: Varsinais-Suomen helluntaiherätyksen historiikki*. Turku: Turun helluntailähetys ry.

Manninen, Eino (toim.) 1933 *Saalem-Seurakunnan viisivuotisjulkaisu*. Helsinki: Helsingin rukoushuoneyhdistys Saalem ry.

Mantsinen, Teemu T. 2014 *Helluntailaiset luokkakuvassa: Uskontokulttuuri ja yksilön luokka-asema Turun Helluntaiseurakunnassa*. Turku: Turun yliopisto.

- Mantsinen, Teemu T. 2018 *The Finnish Pentecostal Movement: An Analysis of Internal Struggle as a Process of Habitual Division*. Teoksessa Jessica Moberg & Jane Skjoldli (toim.) *Charismatic Christianity in Finland, Norway, and Sweden*, 109–136. Lontoo: Palgrave MacMillan
- McCleary, Rachel M. (toim.) 2011 *The Oxford Handbook of the Economics of Religion*. Oxford: Oxford University Press.
- Niebuhr, H. Richard 1957 [1929] *The Social Sources of Denominationalism*. Cleveland: Meridian Books.
- O’Dea, Thomas 1961 Five Dilemmas of the Institutionalization of Religion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1 (1): 30–41.
- Poloma, Margaret M. 1989 *The Assemblies of God at the Crossroads: Charisma and Institutional Dilemmas*. Knoxville: University of Tennessee Press.
- Ruohomäki, Jouko 2014 *Suomen helluntailiikkeen synty, leviäminen ja yhteisönmuodostus*. Keuruu: Aikamedia.
- Ruohonen, Juha 2013 Kirkollisen kulttuurin alkulähteillä: Kaarinan Ravattulan varhaiskeskiaikainen kirkko ja kirkkomaa. *Historiallinen aikakauskirja* 111 (4): 433–440.
- Ruohotie, Pentti 1975 *Suomen helluntaiherätyksen organisaatiosysteemi*. Turku: Turun yliopisto.
- Saari, Juho & Sakari Kainulainen & Anne Birgitta Yeung 2005 *Altruismi: Antamisen lahja Suomen evankelis-luterilaisessa seurakunnassa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Seila, Taito 1970 *Mitä todella tapahtui*. Helsinki: Ristin Sanoma.
- Stark, Rodney & William Sims Bainbridge 1985 *The Future of Religion: Secularization, Revival, and Cult Formation*. Berkeley: University of California Press.

Vásquez, Manuel A. 2009 The Global Portability of Pneumatic Christianity:
Comparing African and Latin American Pentecostalism. *African Studies*, 68
(2): 273–286.

Weber, Max 1956 [1922] *The Sociology of Religion*. Boston: Beacon Press.

Weber, Max 1968 *On Charisma and Institution Building*. Chicago: Chicago
University Press.